

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ

Т.О.Дулік,

кандидат економічних наук

І.З. Шукіс,

кандидат технічних наук

*Дніпропетровська державна
фінансова академія*

У статті здійснено комплексний аналіз та наукове обґрунтування теоретико-правових засад і практичних аспектів місцевого оподаткування в Україні; досліджено роль місцевих податків і зборів у формуванні доходної частини місцевих бюджетів та розроблено напрями щодо їх реформування.

Ключові слова: *місцеве оподаткування; місцеві податки і збори; місцеві бюджети; система оподаткування держави; міжбюджетні відносини; «закріплені доходи»; «власні доходи»; органи місцевого самоврядування; податок з доходів фізичних осіб; податок на прибуток підприємств комунальної власності; податок з реклами.*

Постановка проблеми. Важливою передумовою стабільного розвитку демократичної держави та ринкових відносин є самостійність і незалежність органів місцевого самоврядування. Відповідно до Європейської Хартії, органи місцевого самоврядування фактично відокремлені від державної влади, їм надається повна незалежність і самостійність щодо виконання покладених на них функцій у межах своєї компетенції. Проте ряд важливих питань реального забезпечення незалежності та самостійності місцевих органів влади України ще очікують на своє практичне вирішення. Це стосується насамперед фінансової бази місцевого самоврядування, тобто необхідності створення надійної доходної бази місцевих бюджетів. Основною прибутковою статтею місцевих бюджетів мають стати місцеві податки і збори. Вони є невід'ємною складовою частиною системи оподаткування держави. Саме вони повинні забезпечувати реальну сталу фінансову автономію органів місцевого самоврядування і місцевих органів влади України, що, у свою чергу, сприятиме забезпеченню належного рівня функціонування місцевих установ освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної інфраструктури, розвитку комунального господарства, соціального захисту населення то-

що. Зарубіжний досвід свідчить про те, що, незважаючи на тенденції до централізму, характерною особливістю адміністративно-територіальних одиниць є наявність достатньо розвинутої системи місцевого оподаткування з високим ступенем юридичної самостійності щодо впровадження місцевих податків і зборів, встановлення порядку їх нарахування та стягнення. Так аналіз динаміки показників місцевих бюджетів зарубіжних країн свідчить, що питома вага місцевих податків і зборів у структурі надходжень до місцевих бюджетів є досить суттєвою і коливається від 30 до 70%, тоді як в Україні їх частка не перевищує і 3%. Тому підвищення ролі місцевих податків і зборів в сучасних умовах розвитку економіки України та збільшення доходної частини місцевих бюджетів за їх рахунок є головним напрямом зміцнення і розширення фінансової автономії місцевих органів влади. Відповідно все це потребує детального науково-теоретичного обґрунтування і перегляду як бюджетної політики України, так і реформування системи місцевого оподаткування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні проблеми, пов'язані з фінансовою самостійністю місцевих органів влади України, місцевого оподаткування, знайшли відображення у наукових працях

українських вчених-економістів О. Василюка, О. Кириленка, В. Кравченка, Ц. Огонь, К. Павлюк, С. Слухая, В. Суторміної, В. Федосова та інших.

Детальний аналіз літературних джерел свідчить, що переважна більшість ключових теоретичних положень щодо бюджетного регулювання на рівні місцевих органів влади та місцевого оподаткування розроблена досить ґрунтовно. Проте в даних розробках недостатньо здійснено комплексний аналіз та теоретичне обґрунтування законодавчих підстав місцевого оподаткування, змін, що відбулися у податковому законодавстві зі справляння місцевих податків і зборів, їх ролі у формуванні доходної частини місцевих бюджетів і необхідності процесу реформування місцевого оподаткування, адекватного умовам соціально-економічного розвитку регіонів України.

Метою статті є наукове обґрунтування теоретико-правових засад і практичних аспектів місцевого оподаткування в Україні, а також дослідження ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходної частини місцевих бюджетів та розробка напрямів щодо їх реформування.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні місцеве оподаткування вперше було запроваджене після проголошення її незалежності в 1991р. відповідно до Закону України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991р. № 1251-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [1] (пізніше Закону України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997р. № 77/97-ВР (зі змінами та доповненнями) [2]) та Декрету Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993р. № 56-93 (зі змінами та доповненнями) [3], який має силу закону. Цими нормативними документами було визначено перелік місцевих податків і зборів (ст. 15 Закону), їхні граничні розміри, об'єкти оподаткування та джерела сплати, а також права органів місцевого самоврядування щодо встановлення і скасування місцевих податків і зборів відповідно до переліку і в межах установлених граничних розмірів ставок, запровадження податкових пільг (ст. 1, 15 Закону та Декрет № 56-93). Початково було встановлено 17 видів місцевих податків і зборів, а починаючи з 2004 р., до їх пе-

реліку входять 2 податки та 12 зборів (без урахування податків і зборів, запроваджених в Автономній Республіці Крим). Скасовано готельний збір, екскурсійно-туристичний збір, збір за проїзд по території прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон [2; 4]. При цьому встановлено, що такі податки, як комунальний, збір за припаркування автотранспорту, ринковий збір, збір за видачу ордера на квартиру, збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг, збір з власників собак, є обов'язковими для встановлення сільськими, селищними та міськими радами за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язано запровадження зазначених податків і зборів.

Загалом чинна система місцевого оподаткування в Україні еволюціонує. Нині вона є важливим фінансовим ресурсом для органів місцевого самоврядування. Проте інститут місцевих податків і зборів в Україні, порівняно з розвинутими країнами світу, характеризується законодавчою неврегульованістю і потребує докорінного реформування. Це насамперед стосується Декрету Кабінету Міністрів України № 56-93. Доцільно розробити і прийняти новий закон України про місцеві податки і збори, в основу якого слід покласти нову ідеологію місцевого оподаткування з урахуванням позитивного світового досвіду та об'єктивних умов соціально-економічного розвитку регіонів України.

Реформуючи систему місцевого оподаткування, потрібно насамперед змінити ставлення до місцевих податків і зборів, а не розглядати їх як другорядні податки в складі системи оподаткування, суттєво піднести їхнє значення та роль у формуванні фінансових ресурсів місцевого самоврядування [4, с. 62]. Їх сукупність не повинна бути надмірно великою, але має забезпечувати доходну частину місцевих бюджетів потрібними коштами. Разом з тим слід зазначити, що сучасна система місцевого оподаткування України буде ефективною лише в тому випадку, якщо поряд із загальнодержавними інтересами пріоритетний розвиток отримають регіональні та приватні інтереси, що сприятиме соціально-економічному розвитку на цій основі регіонів.

Прийняття у 2002 р. Бюджетного кодексу [5] поклало початок реформуванню міжбюджетних відносин і фіскальної децентралізації. Важливим концептуальним положенням Бюджетного кодексу є закріплення джерел доходів за власними повноваженнями органів місцевого самоврядування. Саме такий крок спрямований на становлення інституту місцевих фінансів, який створює стимули для підвищення активності територіальних громад щодо наповнення місцевих бюджетів, ефективного їх використання, зниження обсягу непрофінансованих повноважень. Один із кардинальних принципів публічних фінансів полягає в тому, що лише податки, які сплачуються місцевим населенням, повинні використовуватися для фінансування, хоча б і часткового, суспільних послуг, що надаються цим мешканцям. Номенклатура цих податків відповідає міжнародній практиці і засвідчує про чіткий взаємозв'язок між величиною, місцем сплати податку та рівнем послуг, що отримує за ці кошти платник податку, який водночас є і виборцем. Платники податків у більшій мірі схильні цікавитися рішеннями місцевої влади щодо використання бюджетних коштів і відстежувати їх, коли вони знають, що ці рішення здійснюються головним чином за рахунок сплачуваних ними податків [5, с. 14].

Бюджетним кодексом запропонована нова схема формування доходної частини місцевих бюджетів: вона складається з доходів, що закріплюються за бюджетами місцевого самоврядування та враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів («закріплені доходи») й доходів, які не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів («власні доходи»).

До закріплених доходів відносяться: податок з доходів фізичних осіб, фіксований податок, плата за землю, єдиний податок тощо.

До власних доходів, окрім податку на прибуток підприємств і організацій, що належать до комунальної власності, плати за користування надрами місцевого значення, плати за землю, податку на промисел, фіксованого сільськогосподарського податку, плати за оренду цілісних майнових компле-

ксів та іншого майна, відносяться й місцеві податки і збори.

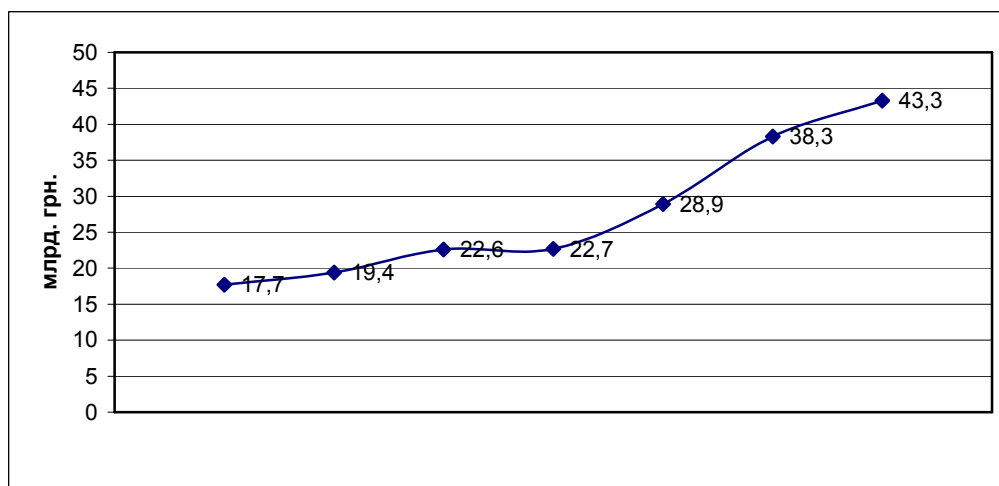
Отже, серед зазначених доходів, які наповнюють місцевий бюджет потрібними коштами, почесне місце займають місцеві податки і збори. При цьому слід зазначити, що хоча суми сплачуваних місцевих податків і зборів для багатьох суб'єктів оподаткування не можна назвати надмірно обтяжливими, вже звична податкова неузгодженість, а інколи й суперечність, у тому числі й у сфері місцевого оподаткування, може призвести до серйозних проблем та негараздів у їх фінансово-господарській діяльності, оскільки місцеві податки і збори є обов'язковими податковими платежами, які повинні в чітко установлені строки і в певному порядку надходити до бюджету. Стосовно цих податкових платежів також є актуальними такі поняття, як «податкове зобов'язання», «податковий борг», «штрафні санкції» тощо.

Разом з тим це одна із форм вирівнювання доходів їх платників з метою досягнення соціальної справедливості й економічного зростання як на державному, так і на регіональному рівні. Вилучаючи частину доходів суб'єктів господарювання і громадян, держава (органи місцевого самоврядування) гарантує їх ефективне використання для задоволення потреб суспільства (регіону) в цілому й досягнення на цій основі зростання його добробуту. На перший погляд, місцеві податки і збори під час їх сплати відображають односторонні відносини, що виникають між державою, органами місцевого самоврядування та їх платниками, однак це лише поверховий підхід до вивчення цих явищ і процесів. Насправді вони поєднують у собі зворотний зв'язок із державою, органами місцевого самоврядування і платниками завдяки фінансуванню відповідних витрат. Загалом, будь-який місцевий податок і збір – це обов'язковий платіж, що призначається для вирішення як фіскальних, так і економічних завдань державного або регіонального рівня. Будь-який місцевий податок і збір обмежує витрати фінансових ресурсів приватним сектором економіки і переміщає фінансовий потенціал у розпорядження держави, органів місцевого самоврядування.

Таким чином, місцеві податки і збори є важливою і необхідною ланкою податкових відносин, які виникають у суспільстві між державою, органами місцевого самоврядування та їх платниками. Окрім того, вони виступають головним знаряддям реалізації державної регіональної податкової політики та формуються у зв'язку з іншими інструментами державного регулювання економічних процесів, які одночасно є невід'ємними елементами економічної системи держави. Проте не слід забувати, що всі податки, у тому числі місцеві податки і збори, можуть бути ще й дуже небезпечним інструментом у розпорядженні держави, органів місцевого самоврядування. Адже без наукової концепції податкової політики загалом та регіональної в тому числі вони можуть гальмувати соціально-економічний розвиток держави, регіону. Концепція податкової політики держави та регіону повинна

містити обґрунтовані висновки щодо впливу місцевого оподаткування на результати господарської діяльності підприємств і організацій, обсяг, напрями й характер інвестицій, розмір і структуру фонду споживання, галузеву й територіальну структуру економіки.

Надзвичайно важливою функцією органів місцевого самоврядування є оцінка та аналіз виконання доходної частини місцевих бюджетів. Комплексне послідовне, постійне її здійснення дасть змогу своєчасно відкоригувати допущені при плануванні місцевого бюджету похибки та закласти реальну фінансову базу для наступного бюджетного року. У цьому зв'язку доречним буде поглиблений аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України протягом 2000-2006 рр. та прогнозу на 2007 рік (рис. 1) [7, с. 58-59; 8, с. 48 - 51].

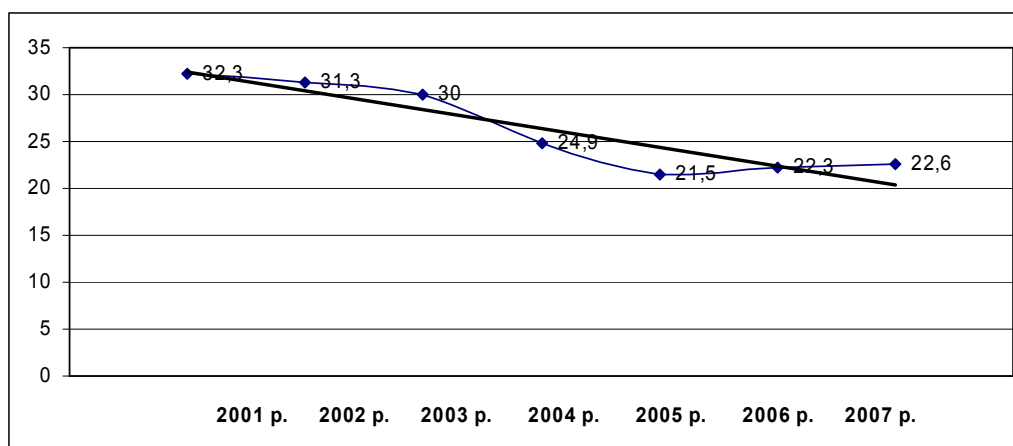

*2007р. – прогноз

Рис. 1. Динаміка доходів місцевих бюджетів України протягом 2001-2007 рр., млрд. грн.

Як видно з рис. 1, за останні роки доходи місцевих бюджетів суттєво зросли і їх абсолютні значення протягом 2001 – 2006 рр. становили: 17,7 млрд. грн.; 19,4 млрд. грн.; 22,6 млрд. грн.; 22,7 млрд. грн.; 28,9 млрд. грн.; 38,3 млрд. грн. відповідно, а в 2007 р. надходження заплановані на рівні майже вдвоє більшому, ніж у 2003-2004 рр. Разом з тим слід зазначити, що доходи дер-

жавного бюджету зростають більш високими темпами – рівень 2004 р. було перекрыто майже вдвоє вже в 2006 р., а порівняно з 2003 р. доходи збільшились більш ніж в 2,5 разів. Проте в структурі доходів Зведеного бюджету України питома вага місцевих бюджетів зменшилася до дуже низького рівня (рис. 2).

*2007р. – прогноз

Рис. 2. *Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах Зведеного бюджету України протягом 2001- 2007 рр., %*

Так, у 2001 р. їх частка становила 32,2%, у 2002 р. – 31,3%, у 2003 р. – 30%, у 2004 р. – 24,9%, у 2005 р. – 21,5%, у 2006 р. – 22,3%, а прогноз на 2007 р. становить 22,6%. Така ситуація пояснюється відсутністю наукової економічної бази, яка має передбачати узгодженість інтересів органів центральної влади і територіального самоврядування в частині розподілу повноважень та закріплення фінансових ресурсів на здійснення державних видатків, а також зростанням виплат соціальної допомоги та заробітної плати, перетворивши місцеві бюджети у своєрідні каси матеріальної допомоги [7, с. 59; 8, с. 48].

Подальший аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України протягом 2000 – 2006 рр. свідчить про їх залежність від єдиного джерела надходження – податку з доходів фізичних осіб. Так у структурі доходів місцевих бюджетів України питома вага цього податку досягає майже 60%. У 2001 р. вона становила 49,7%; у 2002 р. – 55,7%; у 2003 р. – 59,7%; у 2004 р. – 55,3%; у 2005 р. – 57,1%; у 2006 р. – 59,5% (див. рис. 3) [7, с. 59; 8, с. 48- 49]. Отже, якщо формування доходної частини бюджету здійснюється в основному за рахунок одного податку, то такий бюджет назвати надійним не можна.

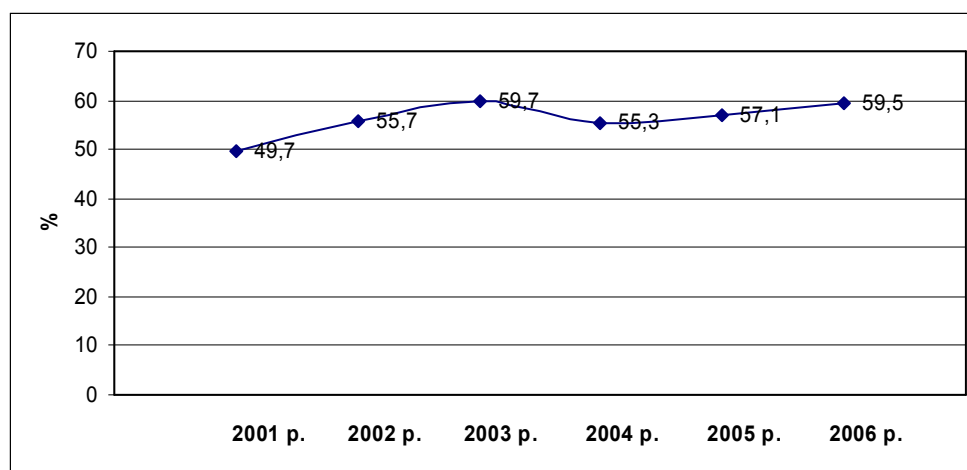

Рис. 3. *Питома вага податку з доходів фізичних осіб у доходах місцевих бюджетів України протягом 2001-2006 рр., %*

Друге місце у податкових надходженнях місцевих бюджетів займав податок на прибуток підприємств, але після передачі

його надходжень до державного бюджету частка цього податку стала стрімко знижуватися. Нині до місцевих бюджетів надхо-

дить податок на прибуток комунальної власності. Його частка у місцевих бюджетах становила у 2004 р. – 0,3%, у 2005 р. – 0,8%, у 2006 р. – 0,9%. Надходження плати за землю також дещо зменшилися: з 7,2% у 1998 р. до 5,8% у 2004 р. і до 5,1% у 2005 р., а у 2006 р. вони становили 5,8% [9, с. 28; 8, с. 49].

Місцеві податки і збори займають незначне місце в доходах місцевих бюджетів, причому їх частка постійно зменшується.

Так у 2001 р. вона становила 2,9% або 514,0 млрд. грн., у 2002 р. – 2,8% або 542,4 млрд. грн., у 2003 р. – 2,4% або 532,4 млрд. грн., у 2004 р. теж 2,4% або 555,5 млрд. грн., у 2005 р. – 2,1% або 598,2 млрд. грн., у 2006 р. – 1,7% або 642,3 млрд. грн. Крім того, зазначені дані свідчать, що вартісні показники місцевих податків і зборів мають тенденцію до збільшення (рис. 4 та рис. 5) [8, с. 49].

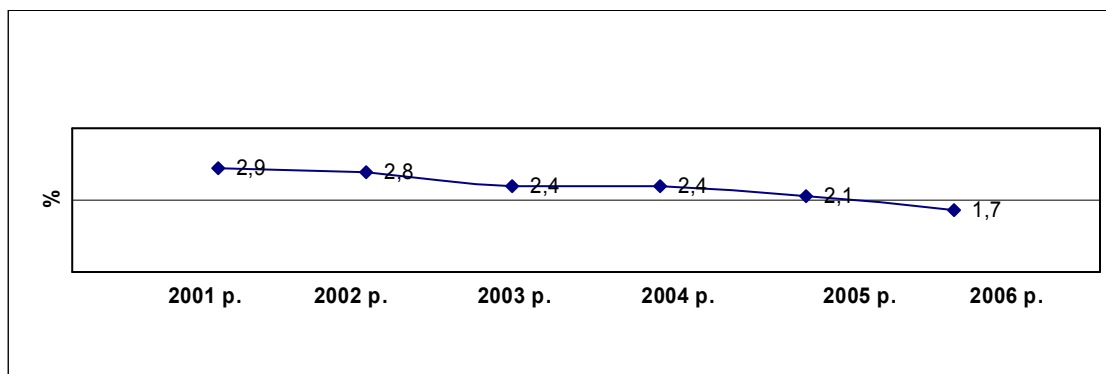

Рис. 4. *Питома вага місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів України протягом 2001-2006 рр., %*

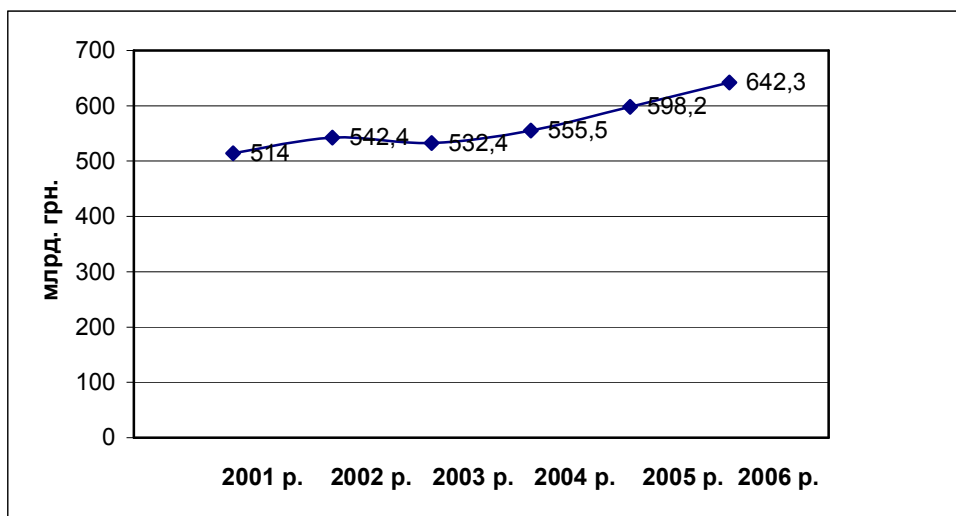

Рис. 5. *Динаміка надходжень місцевих податків і зборів до місцевих бюджетів України протягом 2001-2006 рр. (млрд. грн.)*

Таким чином, здійснений аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів України протягом 2001 – 2006 рр. показує, що якість структури цих доходів є дуже низькою, а стійкість їх доходної бази – оманливою. Окрім того, здійснений аналіз свідчить і про те, що виникає негативна тенденція, причому головним джерелом наповнення місцевого бюджету є загальнодержавні податки

та офіційні трансферти, а місцеві податки та збори відіграють другорядну роль, чим порушують основне положення Європейської Хартії Самоврядування: «У рамках національної економічної політики місцеві органи влади повинні мати право на забезпечення власними фінансовими ресурсами», тобто органи місцевого самоврядування не в змозі

проводити соціально-економічну політику без підтримки держави [10, с. 12-20].

Протягом 2007 р., відповідно до змін податкового законодавства, прогнозується зростання обсягів податкових надходжень до місцевих бюджетів. При цьому слід зазначити, що позитивні зміни у рівні доходів бюджетів можуть статися завдяки зменшенню податкових ставок з основних видів податків (податку з доходів фізичних осіб та податку на прибуток). Все це сприятиме детінізації певної частини доходів суб'єктів господарювання, розширенню податкової бази, погашенню заборгованості, вчасній виплаті заробітної плати та її підвищенню [7, с. 59; 11; 12; 13; 14].

Отже, місцеві податки і збори, які за своєю економічною сутністю повинні бути основним джерелом наповнення місцевих бюджетів, не виконують належним чином свого головного призначення – фіскальної функції, бо складають у доходній частині місцевих бюджетів незначну частку. Надходження в такому розмірі не забезпечать і сотої частки потреб регіону у коштах. До того ж, серед місцевих податків і зборів найбільш перспективними видами, з погляду можливостей упровадження за обсягами надходжень, є комунальний податок та ринковий збір. Зважаючи на незначні обсяги надходжень від інших місцевих податків і зборів, справляння більшості з них економічно невиправдані [4; 8, с.51].

Крім того, у практиці місцевого оподаткування України існують суттєві проблеми, що не дозволяють місцевим податкам і зборам стати надійним джерелом формування доходів місцевих бюджетів. Насамперед – це ставки на їх окремі види. Прикладом цього може слугувати податок з реклами, граничний розмір якого відповідно до чинного законодавства не повинен перевищувати 0,1% вартості послуг за розміщення одноразової реклами та 0,5% за розміщення реклами на тривалий час. Визначені граничні розміри є надто низькими та економічно необґрунтованими. Тому їх доцільно було б переглянути та запровадити більш ефективні податкові ставки.

Іншою проблемою є обов'язковість упровадження сільськими, селищними та міськими радами, що одночасно обмежує їх

можливості, певного переліку місцевих податків і зборів. Проте серед цього переліку є й такі, які взагалі впроваджувати на певних територіях немає сенсу, оскільки витрати на їх адміністрування перевищують податкові надходження від них. До того ж механізм їх справляння є також неурегульований. На нашу думку, через неврегульованість сюди можна віднести і збір за припаркування автотранспорту, збір за видачу ордера на квартиру, збір із власників собак.

Принциповим недоліком місцевого оподаткування є відсутність реальних прав органів місцевого самоврядування запроваджувати на своїй території власні податки і збори. Як аргумент висувається теза про те, що на місцях завжди є свої особливі об'єкти оподаткування, які можуть відчутно поповнити доходи місцевих бюджетів, що дасть змогу спрямувати додаткові кошти на вирішення економічних і соціальних проблем регіонів [4, с. 62-63].

Ще одна проблема – це підзвітність влади. Місцеві органи влади мають обмежений вплив на встановлення ставок податків, на які спираються їхні бюджети, як «закріплених» доходів, так і «власних». Це дає підстави місцевим органам влади звинувачувати центральний уряд у низькій якості послуг, що надаються коштом місцевих бюджетів, навіть у випадках, коли реальною причиною є саме некомпетентність місцевих адміністраторів [15, с. 19].

Не менш важливою проблемою, яка чекає на своє вирішення, є відсутність надійного контролю за повнотою сплати окремих місцевих податків і зборів. Насамперед це стосується ринкового збору та збору за припаркування автотранспорту, оскільки ці платежі здійснюються, як правило, за готівку. У цьому випадку в адміністраторів податків з'являється можливість безкарного присвоєння належних до сплати сум місцевих податків і зборів.

Отже, посилена увага до проблем місцевого оподаткування, обґрунтований підхід до їх вирішення здатні оптимізувати та поліпшити структуру доходної частини місцевих бюджетів, забезпечити стабільність надходження, вдосконалити систему місцевого оподаткування. Окрім того, необхідно усвідомити, що процеси в економічному і

соціальному житті на регіональному й місцевому рівнях розвиваються настільки швидко, що подальше зволікання з прийняттям нової парадигми управління регіональним розвитком і розробленням адекватної їй системи міжбюджетних відносин як основного інструменту її впровадження ставить під загрозу темпи економічного зростання та соціальну стабільність в усій державі. Наявна в країні бюджетна інституційна структура зайшла в суперечність із життєвими реаліями [16, с. 23].

Висновки та пропозиції. У контексті здійснених досліджень слід зазначити, що вузловим питанням сьогодення є визначення концепції реформування місцевого оподаткування в Україні з урахуванням конкурентних переваг кожного окремого регіону, а також розробка напрямів його удосконалення. Основною ідеєю цієї концепції має

бути забезпечення оптимізації місцевого оподаткування (встановлення таких податків і зборів, які можна буде запроваджувати в усіх регіонах; встановлення ставок місцевих податків і зборів з урахуванням особливостей кожного податку; скасування неефективних місцевих податків і зборів [17]) та удосконалення чинного податкового законодавства, розширення бази місцевого оподаткування і збалансування місцевих бюджетів, розширення прав органів місцевого самоврядування зі стягнення місцевих податків та зборів (адміністраторів податків). При цьому повинні бути враховані принципи фінансового забезпечення місцевого самоврядування (автономності, загальності й обов'язковості, соціальної справедливості, економічної ефективності та гласності), які задекларовано Європейською Хартією.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про систему оподаткування» від 25.06.1991р. №1251-ХІІ (зі змінами та доповненнями).
2. Закон України «Про систему оподаткування» від 18.02.1997р. №77/97-ВР (зі змінами та доповненнями).
3. Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.93 р. №56-93 (зі змінами та доповненнями).
4. *Горохов В.* Проблемні питання та перспективи розвитку справляння місцевих податків і зборів // Вісник податкової служби України. – 2004. – № 40. – С. 59 – 69.
5. Бюджетний кодекс України від 21.06.2001 р. № 2542 // Голос України. – 2001. – №129. – 24 липня.
6. Оподаткування в Україні: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М.І.Деркач, Н.І.Редіна, Т.О.Дулік, Т.Ю.Александрюк, Л.Г.Маркова, В.Є.Тараненко. – Дніпропетровськ: ДДФА, 2004. – 124 с.
7. *Саливон С.* Подменьш // Бизнес. – 2007. – № 26. – С. 58-59.
8. *Саливон С.* Мелкие шажочки // Бизнес. – 2007. – № 16. – С. 48-51.
9. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів // Фінанси України. – 2006. – №4. – С. 24-37.
10. *Слухай С.В., Гончаренко О.В.* Зарубіжний досвід організації місцевих фінансів // Фінанси України. – 2006. – №5. – С.12-20.
11. *Твердомед А., Саливон С.* Сиам // Бизнес. – 2007. – № 18 – 19. – С. 64-66.
12. *Саливон С.* Собирательство // Бизнес. – 2007. – № 18 – 19. – С. 67.
13. *Саливон С.* И вырастут ветвистые // Бизнес. – 2007. – № 23. – С. 64-66.
14. *Саливон С., Лешукович Д.* Отложенная партия // Бизнес. – 2007. – №21. – С. 24-28.
15. *Слухай С.В., Здерка Н.Я.* Формування доходів місцевих бюджетів у контексті трансформації податкової системи // Фінанси України. – 2006. – №5. – С. 12 - 20.
16. *Швець В.Я.* Концептуальні підходи до вдосконалення системи міжбюджетних відносин // Фінанси України. – 2005. – №3. – С. 23-31.
17. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування податкової системи України» від 12.02.2007р. №56- р.